

CHÖÔNG VIII: SÖĨNHIEÛ XAI ANH SANG

I. Nguyên lý Huygens – Fresnel:

Giả sử có một mặt phẳng (Σ) có các chiều sáng bởi nguồn điểm S đơn sắc, bước sóng λ . Xét diện tích $d\sigma(P)$ trên (Σ) tại điểm P.

Nguyên lý

- Mỗi phần tử của bề mặt $d\sigma(P)$ giống như một nguồn điểm ảo (nguồn thứ cấp), phát ra sóng mà biến nhiễu xạ tức thời tại P và liên với biến nhiễu xạ của sóng phát ra từ S tại P, và liên với diện tích $d\sigma(P)$.

- Các nguồn ảo là kết hợp.

Một lỗ trong suốt trong một màn nhiễu xạ là nhiễu xạ.

$$\underline{s}^*(P, t) = \underline{t}(P) \underline{s}_i(P, t)$$

$\underline{t}(P)$: nhiễu xạ suốt phần = 0 nếu không trong suốt tại P
(hàm truyền qua) = 1 nếu P là một điểm của lỗ

$\underline{s}_i(P, t)$: biến nhiễu xạ tới tại P khi không có lỗ nhiễu xạ.

$\underline{s}^*(P, t)$: biến nhiễu xạ quan sát nhiễu xạ tại P khi không có nhiễu xạ, đồng hóa lại tuân theo các định luật của quang hình học.

Ghi chú:

- $\underline{t}(P) = -1$ nối với gương kim loại lý tưởng.
- $\underline{t}(P) = t_0 e^{-i\frac{2\pi}{\lambda}(n-1)e}$ với $t_0 < 1$ nối với bản thủy tinh bề dày e.

Biến nhiễu xạ tại điểm M phát ra bởi diện tích $d\sigma(P)$:

$$d\underline{s}_p(M, t) = \underline{f}(P, M) \cdot \underline{t}(P) \cdot \underline{s}_i(P) \cdot e^{i\varphi_{P \rightarrow M}} d\sigma(P)$$

$\varphi_{P \rightarrow M}$: nhiễu xạ pha khi truyền từ P tới M.

$\underline{f}(P, M)$: là một hàm mà biến thiên của nó rất chậm so với $e^{i\varphi_{P \rightarrow M}}$ nhiễu xạ nhiễu xạ

nhất trong một trường nhiễu xạ nhất chiết suất n, nếu phương PM gần với phương của sóng tới, và nếu PM lớn hơn nhiều so với bước sóng, thì sóng phát ra từ P có dạng sóng cầu:

$$\underline{f}(P, M) = \frac{C}{PM} \quad C: \text{hằng số nhiễu xạ}$$

Nếu M đủ xa xa $\underline{f}(P, M) \rightarrow K$: hằng số nhiễu xạ, do $\frac{1}{PM}$ thay nối không đáng kể

II. Nhiễu xạ FRAUNHOFER.

Ta gọi nhiễu xạ trong các điều kiện Fraunhofer là trường hợp này biệt khi S và M đủ vô cùng. Trong điều kiện này, S phát ra sóng phẳng với vectơ sóng $\vec{k}_i$, giải số vào nhiễu xạ sóng một phía với nó trong suốt $\underline{t}(P) = \underline{t}(x,y)$ vuông góc với Oz và chứa điểm O.

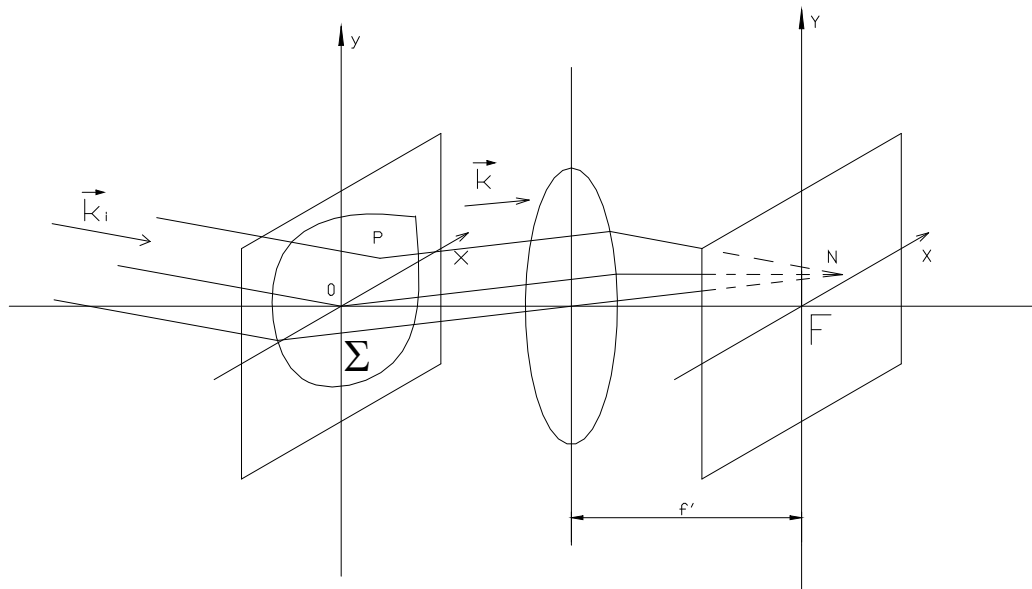
Ta đặt: (x,y) là tọa độ điểm P.

(X,Y) là tọa độ điểm M nhìn quan sát trên tiêu diện của thấu kính.

Mỗi điểm M tổng cộng trong không gian vật của thấu kính, với một phương truyền có vectơ đơn vị $\vec{u}(M)$ và vectơ sóng $\vec{k}(M)$.

Giải số chiết suất môi trường = 1.

- Pha $\varphi_P(M)$ tại điểm M của sóng thời cấp phát ra bởi điểm P trên (Σ) .
(hình 14 trang 156)

Hình 14. Nhiễu xạ vô cùng của sóng phẳng qua lỗ Σ , màn quan sát nằm tại tiêu diện ảnh của một thấu kính

$$\varphi_P(M) = \varphi_i(P) + \varphi_{P \rightarrow M}$$

$\varphi_i(P)$ là pha của sóng tới tại P:

$$\varphi_i(P) - \varphi_i(O) = -\vec{k}_i \cdot \vec{OP}$$

Theo hình lý Malus, quang lộ (PM) và (HM) bằng nhau.

$$(PM) - (OM) = (OH) = -\vec{u} \cdot \vec{OP}$$

và $\varphi_{P \rightarrow M} = \varphi_{O \rightarrow M} + k(M) \cdot OP$ (sau khi nhân hai vế với $-\frac{2\pi}{\lambda}$)

$$\varphi_O(M) = \varphi_i(O) + \varphi_{O \rightarrow M} : \text{pha tại M của sóng tới cấp phát ra tại O.}$$

$$\Rightarrow \varphi_P(M) = \varphi_O(M) + (\vec{k}(M) - \vec{k}_i) \cdot \vec{OP}$$

➤ Biểu thức sóng:

$$\underline{s}(M, t) = \iint_{\Sigma} d\underline{s}_P(M, t) = K s_0 e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \iint_{\Sigma} \underline{t}(x, y) e^{[i(\vec{k}(M) - \vec{k}_i) \cdot \vec{OP}]} dx dy$$

Biểu diễn các thành phần của các vectơ k_i và $k(M)$:

$$k_{ix} = \frac{2\pi}{\lambda} \alpha_i \quad k_{iy} = \frac{2\pi}{\lambda} \beta_i \quad k_{iz} = \frac{2\pi}{\lambda} \gamma_i$$

$$k_x = \frac{2\pi}{\lambda} \alpha \quad k_y = \frac{2\pi}{\lambda} \beta \quad k_z = \frac{2\pi}{\lambda} \gamma$$

α_i, β_i là các thành phần song song với (Ox) và (Oy) của vectơ đơn vị của phương sóng tới.

α và β là các thành phần song song với (Ox) và (Oy) của vectơ đơn vị của phương sóng loà ra từ (Σ) về phía M.

Nếu ta giới hạn ở những phương gần với trục:

$$\gamma \approx \gamma_i \approx 1 \quad \alpha \approx \frac{X}{f'} \quad \beta \approx \frac{Y}{f'}$$

➤ Biểu thức của hình nhiễu xạ

Biểu thức Δx của nhiễu xạ và biểu thức góc $\Delta \alpha$ của hình nhiễu xạ Fraunhofer trên cùng phương:

$$\Delta x \cdot \Delta \alpha \approx \lambda.$$

➤ Sơ đồ dịch chuyển của nhiễu xạ

A5 dịch chuyển từ O đến O' và P đến P'.

$$d\underline{s}_{P'}(M) = K' s_0 e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \underline{t}(x, y) e^{[i(\vec{k}(M) - \vec{k}_i) \cdot \vec{O'O'}]} d\sigma$$

Sơ dĩ dịch chuyển không làm thay đổi vectơ $\vec{k}(M)$ và $\vec{k}_i$.
 $\vec{OP} = \vec{O'P'}$

Nếu không tính đến sơ dĩ thay đổi giữa K và K':

$$d\underline{s}_{P'}(M) = d\underline{s}_P(M) e^{i(\varphi_{0'}(M) + \varphi_0(M))}$$

Sau khi lấy tích phân trên toàn nhiều xai:

$$\underline{s}'(M) = \underline{s}(M) e^{i(\varphi_{0'}(M) + \varphi_0(M))}$$

$$I'(M) = I(M)$$

=> Biên dao động nhiều xai tại một điểm trên tiêu diện ảnh của thấu kính chệch nhau về lệch pha giống nhau. Công suất của hình nhiều xai không thay đổi.

> Nhân lý Babinet.

Ta gọi hai màn nhiều xai lệch nhau nếu tổng các nhiễu trong suốt = 1 :

$$\underline{t}_1(P) + \underline{t}_2(P) = 1$$

Nhân lý Hình nhiều xai Fraunhofer của 2 màn bù nhau thì nhỏ nhau, trở ảnh hình hoặc S' của nguồn S.

$$\underline{s}_1(M) + \underline{s}_2(M) = \underline{s}_0(M)$$

Nếu $M \neq S'$: $\underline{s}_0(M) = 0 \Rightarrow \underline{s}_1(M, t) = -\underline{s}_2(M, t)$

$$\text{và } I_1(M) = I_2(M)$$

III. Nhiều xai bởi lỗ hình vuông.

$$\underline{t}(x, y) = 1 \text{ nếu } -\frac{a}{2} < x < \frac{a}{2} \text{ và } -\frac{b}{2} < y < \frac{b}{2}$$

$$\underline{t}(x, y) = 0 \text{ ở ngoài vùng trên.}$$

$$\underline{s}(M, t) = K s_0 e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \int_{-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} \int_{-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} e^{i \frac{2\pi}{\lambda} ((\alpha - \alpha_i)x + (\beta - \beta_i)y)} dx dy$$

$$\int_{-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} e^{i\frac{2\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)x} dx = \frac{e^{i\frac{2\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)\frac{a}{2}} - e^{-i\frac{2\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)\frac{a}{2}}}{i\frac{2\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)\frac{a}{2}} = a \frac{\sin\left[\frac{\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)a\right]}{\frac{\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)a} = a \operatorname{sinc}(u)$$

$$\underline{s}(M, t) = Ks_0 e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \int_{-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} e^{i\frac{2\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)x} dx \int_{-\frac{b}{2}}^{\frac{b}{2}} e^{i\frac{2\pi}{\lambda}(\beta-\beta_i)y} dy$$

Với $u = \frac{\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)a$ và $\operatorname{sinc}(u) = \frac{\sin u}{u}$ (hàm sinus cardinal)

$$\Rightarrow \underline{s}(M, t) = Ks_0 a b e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \operatorname{sinc}(u) \operatorname{sinc}(v)$$

với $u = \frac{\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)a$ và $v = \frac{\pi}{\lambda}(\beta-\beta_i)b$

Công thức cường độ: $I(M) = \underline{s}(M, t) \cdot \underline{s}^*(M, t)$

$$I(M) = I_0 \sin^2\left(\frac{\pi}{\lambda}(\beta-\beta_i)b\right) \cdot \sin^2\left(\frac{\pi}{\lambda}(\alpha-\alpha_i)a\right)$$

- Hình nhiễu xạ có tâm nằm trên phương của chùm tia tới

- Các tiêu nhiễu xạ khi:

$$\alpha = \alpha_i + p \frac{\lambda}{a} \text{ hay } \beta = \beta_i + q \frac{\lambda}{b} \text{ với } p, q \text{ nguyên } \neq 0$$

Vết trung tâm có đường kính $2 \frac{\lambda}{a}$ dọc theo (Ox) và $2 \frac{\lambda}{b}$ dọc theo (Oy)

Các vết thoi có đường kính nhỏ hơn hai lần theo các phương.

Vết trung tâm sáng nhất.

➤ Trường hợp khe hẹp.

$$\frac{\lambda}{b} \rightarrow 0 ; \beta = 0.$$

$$I(M) = I_0 \sin^2\left(\frac{\pi}{\lambda}(\theta - \theta_i)a\right)$$

$$\underline{s}(M, t) = Ks_0 e^{i(\omega t + \varphi_0(M))} \int_{-\frac{a}{2}}^{\frac{a}{2}} e^{i \frac{2\pi}{\lambda} (\theta - \theta_i) x} dx$$

IV. Nhiều xạ ôivôácôic của sóng phẳng bôilôatrong.

Hình nhiều xạ Fraunhofer của sóng phẳng bôilôatrong bán kính R gồm vết trung tâm hình tròn, tam laính hình hoic của nguồn, bao quanh laicac vân trôin ñoing tam. Cac vân trôin côiñoaisang giảm dần khi càng xa tam.

Bán kính góc của vết trung tâm côi bôic: $\frac{\lambda}{D} : 1,22 \frac{\lambda}{D}$.

$$\Delta\theta = 1,22 \frac{\lambda}{R} : \text{ñôông kính góc của vết trung tam.}$$

V. Nhiều xạ bôilôatrong hoi loinhieu xạ giông nhau.

Khôisat trôông hoi gồm N loinhieu xạ giông nhau. Loinhieu xạ m côi toa ñôitâm $O_m(x_m, y_m)$ vañôatrong suôit) vañôatrong suôit $\underline{t}(x, y) = \underline{t}_0(x - x_m, y - y_m)$, ham $\underline{t}_0$ nhô nhau ñôivôimoi loinhieu xạ. Heñôôic chieú sang bôilôatrong ñôn sac côi phôông truyeñ ñôôic cho bôilôatrong α_i va β_i .

$$\underline{s}_m(M, t) = Ks_0 e^{i(\omega t + \varphi_{0m}(M))} \iint_{\Sigma_m} \underline{t}(x, y) e^{[i \frac{2\pi}{\lambda} ((\alpha - \alpha_i)(x - x_m) + (\beta - \beta_i)(y - y_m))]} dx dy$$

Ñôibieñ: $\xi = x - x_m$ va $\eta = y - y_m$

$$\underline{s}_m(M, t) = Ks_0 e^{i(\omega t + \varphi_{0m}(M))} \iint_{\Sigma_m} \underline{t}_0(\xi, \eta) e^{[i \frac{2\pi}{\lambda} ((\alpha - \alpha_i)\xi + (\beta - \beta_i)\eta)]} d\xi d\eta$$

tích phân
$$F_D(M) = \iint_{\Sigma_m} \underline{t}_0(\xi, \eta) e^{[i \frac{2\pi}{\lambda} ((\alpha - \alpha_i)\xi + (\beta - \beta_i)\eta)]} d\xi d\eta$$

nhô nhau ñôivôimoi loinhieu xạ, ñôôic goilôasoahang nhiều xạ.

Theo nguyêñ lyi Huygens – Fresnel, N loinhieu xạ ñôôic chieú sang môitcach ket hoi, bieñ ñôitai M ôivôácôic bang tóing cac bieñ ñôinhieu xạ bôilôatrong loilôatrong.

$$\underline{s}(M, t) = K s_0 \cdot F_D(M) e^{i\omega t} \sum_{m=1}^N e^{i\varphi_{0m}(M)}$$

φ_{0m} : pha tại M của sóng thời gian phát ra từ O_m

$$\begin{aligned} \varphi_{0m}(M) &= \varphi_0(M) + (\vec{k}(M) - \vec{k}_i) \cdot \vec{OO}_m \\ &= \varphi_0(M) + \frac{2\pi}{\lambda} [(\alpha - \alpha_i)x_m + (\beta - \beta_i)y_m] \end{aligned}$$

Tổng Σ là soi hàng giao thoa của N sóng nhiều xạ bởi N loa nhiều xạ.

$$F_I(M) = \sum_{m=1}^N e^{i \frac{2\pi}{\lambda} [(\alpha - \alpha_i)x_m + (\beta - \beta_i)y_m]}$$

➤ Trường hợp phân bố ngẫu nhiên.

Khai sát trường hợp N rất lớn.

$$I = I_0 |F_D(M)|^2 |F_I(M)|^2$$

$$|F_I(M)|^2 = \left(\sum_{m=1}^N e^{i\varphi_m} \right) \left(\sum_{m=1}^N e^{-i\varphi_m} \right)$$

$$\text{với } \varphi(M) = \frac{2\pi}{\lambda} [(\alpha - \alpha_i)x_m + (\beta - \beta_i)y_m]$$

$$|F_I(M)|^2 = N + \sum_m \sum_{n \neq m} e^{i(\varphi_n - \varphi_m)}$$

$$\sum_m \sum_{n \neq m} e^{i(\varphi_n - \varphi_m)} = \sum_{n > m} (e^{i(\varphi_n - \varphi_m)} - e^{-i(\varphi_n - \varphi_m)})$$

$$\Rightarrow |F_I(M)|^2 = N + 2 \sum_{n > m} \cos[\varphi_n(M) - \varphi_m(M)]$$

Nếu các loa nhiều xạ bố trí phân bố ngẫu nhiên thì các góc

$\varphi_{nm}(M) = \varphi_n(M) - \varphi_m(M)$ cũng bố trí phân bố ngẫu nhiên và tổng

$\sum_{n > m} \cos[\varphi_n(M) - \varphi_m(M)]$ khác không nói với α và β rất gần α_i và β_i .

Tổng này chính là $\frac{N(N-1)}{2}$ số hạng:

$$|F_I(M)|^2 = N^2 \text{ ôi phông của sóng tới}$$

$|F_I(M)| = N$ các phông khác.

www.mientayvn.com

- Chúng tôi đã dịch các tài liệu về các môn học khóa học thu nhập cao về công nghệ và kỹ thuật của hai trường đại học nổi tiếng thế giới là MIT và Yale.
- Chi tiết xin xem tại:
- http://mientayvn.com/OCW/MIT/Vat_li.html
- http://mientayvn.com/OCW/YALE/Ki_thuat_